

Rozhodovací procesy v ŽP

ROZHODOVÁNÍ ZA RIZIKA RISK MANAGEMENT

Neznámá budoucnost???

- ✓ **Risk management**
  - identifikace rizika
  - snížení rizika
- ✓ **Riziková analýza**
- ✓ **Hazard** = rozhodování za rizika

Rozhodování za rizika ?

Teorie + zjednodušení vs. realita...

Teorie + zjednodušení = jedno kritérium → optimalizace

Realita = katalog více kritérií, stanovení vah, transformační fce...

...stejně tak:

jistota – znalost stavu světa, který nastane, jaké budou důsledky realizace variant = teorie!

Častěji nejistota → překvapení nebo otázka pravděpodobnosti?

Riziko v rozhodování...

→ subjektivní a objektivní pohled

Subjektivní versus Objektivní pohled... - rozhodnutí ovlivňuje

Intenzita neg.vnímání dopadu rizika

Blízkost problému – dotýká se nás úzce? Máme osobní zkušenost?

Vliv médií

„vděčnost“ zprostředkování katastrofických témat
+ (často) chybějící objektivní informace!

Aspekty bezpečnosti dopravy vzhledem k:

počtu přepravených osob, tun

počtu cest

vzdálenosti

cestovního času

dopadu (smrt-lehké-těžké) **Více k aspektům - CV Riziko**

Pojetí rizika

Teorie ROZHODOVÁNÍ ZA RIZIKA:

Rizikem obecně je nebezpečí vzniku škody, poškození, ztráty či zničení, případně nezdaru při podnikání.

- Manažerské (podnikatelské) riziko spočívá v existenci možnosti, že plánované (předpokládané) úmysly a aktivity se budou lišit od reality.

Riziko – veličina, která vyjadřuje pravděpodobnost, že daný jev nastane nebo nenastane → Je to kvantifikovaná nejistota.

Charakteristiky rizika – 2 základní faktory

✓ Četnost rizika (opakování, frekvence výskytu)

✓ Závažnost rizika

Co je horší - četný málo závažný či ojedinelý závažný důsledek? → subj.!

Rozhodování za jistoty, rizika a nejistoty

Rozhodování za jistoty → víme s určitostí, který stav světa nastane a jaké budou výsledky variant!

za rizika → známe pravděpodobnosti stavů světa

za nejistoty → neznáme pravděpodobnosti stavů světa

za neurčitosti → neznáme možné důsledky variant-stavy světa

Specifické je **rozhodování za krizové situace**

→ nedostatek informací, času, nedostatečné kompetence pro rozhodování, nedostatek zdrojů pro řešení krizové situace, nemožnost odložení rozhodnutí na pozdější dobu, velká pravděpodobnost konfliktu ze zákony (SPĚCHÁ TO!).

...příklady?

Risk management

Řešení problémů rozhodování za rizika-nejistoty-neurčitosti...

Cílem risk managementu je minim. rizika na přijatelnou úroveň.

Nástroje risk managementu:

- ✓ Stanovení rizika, vyhodnocení rizikových událostí
- ✓ Zhodnocení rizika
- ✓ Snižování rizika krizových událostí
- ✓ Určení způsobů chování při rizikové události - SCÉNÁŘE
- ✓ Určení postupů pro návrat do normálu
- ✓ Komunikace s veřejností o řešení rizikové události

Identifikace rizika

Seznam možných rizik, která budou zahrnuta do dalších kroků...
(Např. ekologická rizika spojená se stavbou)

Metody stanovení:

Minulé záznamy, relevantní zkušenost, průmyslová praxe

Brainstorming založený na zkušenosti a analogiích (záznamy)

Metoda HAZOP (*HAZARD AND OPERABILITY ANALYSIS*)

Strom událostí

Analýza „Co když?“

Příklad: Riziko zvláštní povodně hrozí když dojde k...

- selhání výpustního zařízení
- přelití a poškození zemní hráze
- poškození hráze hlodavci
-

Stavební činnost – rizikové aspekty...

Určení rizika pro konkrétní činnost

rozlišení stavu ↪ normální (N)

↪ havarijní (H)

Činnost

aspekt

stav

Př. výkopové práce, odvoz

zeminy, sejmutí ornice,
odstřel, výkopy hornickým
způsobem

✓ vznik odpadu

N

✓ poškození inženýrských sítí

H

✓ zásah do geol. skladby, půdy,
vodního režimu

N

✓ emise hluku, vibrací

N

✓ únik skladovaných látek

H (N)

Pro vlivy Normální – ochranná adaptační opatření

Havarijní – řešeno opatřeními v rámci *Havarijního plánu*

Zhodnocení rizika

Porovnání rizikového prvku se stanoveným limitem...

RIZIKO → PŘIJATELNÉ

→ NEPŘIJATELNÉ = vyžaduje opatření

Opatření proti riziku

Co můžeme dělat proti riziku?

- příprava na riziko = záložní krizový plán
- redukce DŮSLEDKŮ (pojištění, záchranný systém)
- redukce PRAVDĚPODOBNOTI (preventivní kontroly)
- zlepšení informačního zajištění (hlásná povodňová služba)
- vytvářením přiměřeně velikých a rozložených rezerv
- větší záměnností zařízení a možností substituce zdrojů

Krizové a havarijní plány

Příprava na předem vytipované Rizikové stavy:

Opatření pro případ havárie (na skládce TKO)

1. Požár
  2. Přívalové vody
  3. Únik ropných látek
  4. Nález nebezp. odpadů
  5. Nález munice
  6. Dlouhý výpadek el. proudu
- :

Havarijní plánování = co je to *varování*,
kdy vyhlásit *evakuaci*, jak navrhnout
poplachové plány, povodňové plány...

Kratochvílová D.,
Smetana M. –
CPRES 2010

Havarijní plánování

varování
evakuace
poplachové plány
povodňové plány

Marek Smetana, Danuše Kratochvílová ml., Danuše Kratochvílová

Konkrétní řešení krizové situace

Řešení problému pro konkrétní typ havarijní situace (Krizový a Havarijní Plán skládky)

- ad 1) Menší požár bude likvidován rozhrnutím odpadu.
V ostatních případech bude postupováno dle požárního řádu
→ povolán nejbližší HZS - Pož. řád - viz příloha číslo 4.
- ad 2) V případě, že by hrozilo, že by přivalové vody přetekly přes jímku na jímání infiltrátu, převoz cisternami na nejbližší ČOV.
- ad 3) Při úniku ropných látek se místo zasype vapexem popř. pilinami. Po vsáknutí → do kontejnerů na N odpad → skládku S-NO.
- ad 4) U odpadu, pro který není skládka určena, vedoucí skládky provede identifikaci a zajistí odvoz a jeho likvidaci na zařízení k tomu určeném.
- ad 5) Pracovníci skládky jsou proškoleni co s nevybuchlou municí dělat.
- ad 6) V případě blackoutu bude povolán nejbližší HZS k přečerpání výluhu
→ rozstřík na těleso skládky, případně odvoz na ČOV. Vše bude zaznamenáno do provozního deníku.

Riziková analýza

Zhodnocení pravděpodobnosti a nežádoucích důsledků v rámci rozhodování za rizika → 2 faktory ✓ **Pravděpodobnost** ✓ **Důsledky**

Pravděpodobnost zohledňuje:

- Pravděpodobnost jevu, který vyvolává událost
- Expozice k důsledkům
- Existující řízení

Důsledky by měly odrážet:

- Strategický kontext (tj. finanční, politický, bezpečnostní, ...)
- Varianty různých důsledků
- Existenci preventivní opatření

Riziková analýza

Kvalitativní – použití nominální stupnice Např. matice rizik

Semi-kvantitativní → použití stupnice s hodnotami rozsahů
(Umožňuje výpočty jako je např. součet rizik)

Kvantitativní → pravděpodobnost důsledků, frekvence, expozice
Důsledky ve specifických jednotkách (Kč?, ☠?)
Pravděpodobnost různých důsledků

		Frekvence				
		1	2	3	4	5
Důsledky	1	A	A	B	C	D
	2	A	B	C	D	D
	3	B	C	D	D	E
	4	C	D	D	E	E
	5	D	D	E	E	E

Stupeň Závažnost důsledků

- 1 Finanční ztrátu pokryjí rozpočty jednotlivých oddělení
- 2 Finanční ztrátu je nutné sdělit správní radě organizace, ale neohrozí celkový provozní rozpočet
- 3 Finanční ztráta = zátěž na $\leq$ jeden rok
- 4 Finanční ztráta = zátěž na několik let
- 5 Společnost zbankrotuje

Rozhodování za jistoty

Graficko-početní nástroje (optimalizace), tvorba + vyhodnocení variant → známe varianty

neznáme varianty

existence řešení → existují postupy řešení – analogie, modifikace
nejsou známy postupy řešení

návrh řešení → řeší experti s využitím DSS...

dobře a špatně strukturované problémy,
brainstorming, porada...

Rozhodování za rizika

Při rozhodování využíváme:

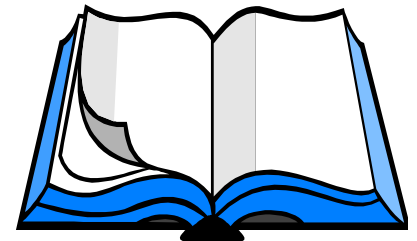
- ✓ nástroje stanovení dopadů rizikových variant,
- ✓ nástroje podporující hodnocení a volbu rizikových variant
- ✓ procesní normativní přístupy

Nástroje stanovení dopadů rizikových variant

Chceme znát důsledky rozhodnutí...

Mezi základní nástroje kvantitativního stanovení dopadů variant patří:

- ✓ Pravděpodobnostní stromy Viz přednáška
- ✓ Strategické scénáře
- ✓ Simulace Monte Carlo
- ✓ Reálné opce

Strategické scénáře

Stanovení dopadů strategických variant, používá se jich při tvorbě těchto variant, jejich hodnocení a výběru.

Požadavky na scénáře:

- za nejdůležitější požadavek se považuje pochopitelnost, vnitřní konzistence a věrohodnost scénářů,
- při tvorbě scénáře je nutno rozlišit co je známé (výchozí podmínky řešení) a co je neznámé, tj. klíčové nejistoty.

Mezi přednosti strategických scénářů patří především to, že poskytují možné obrazy budoucnosti (klimatické scénáře) a umožňují neformalizované ohodnocení dopadů variant

Simulace Monte Carlo

Této metody se využívá pro řešení pravděpodobnostních modelů, kde jsou analytická řešení velice obtížná, resp. nemožná.

modeluje pravděpodobnostní distribuci náhodných procesů (jako při ruletě),

náhodně vybrané vzorky s danou pravděpodobnostní distribucí jsou analogické s pozorováními na samotném systému,

čím je počet vzorků větší, tím více se výsledky simulace přibližují pravděpodobnostnímu chování skutečného systému
→ prostor pro výpočetní techniku.

Reálné opce

Vycházejí z finančního managementu, metoda se využívá zejména při variantním rozhodování v oblasti investic...

„Reálná opce je právo, nikoli povinnost, učinit v určitém časovém období nějakou akci (například pozdržet projekt, opustit, expandovat, zeštíhlit apod.) za předem známou nebo odhadnutelnou cenu.“ → Klasickým příkladem využití reálné opce je otevření či zavření dolu, pokud cena uhlí stoupne či klesne pod určitou hranici.

Hodnota reálné opce pak představuje veličinu, která zvyšuje čistou současnou hodnotu investiční varianty – předností je **flexibilitnost!**

Nástroje hodnocení a volby rizikových variant

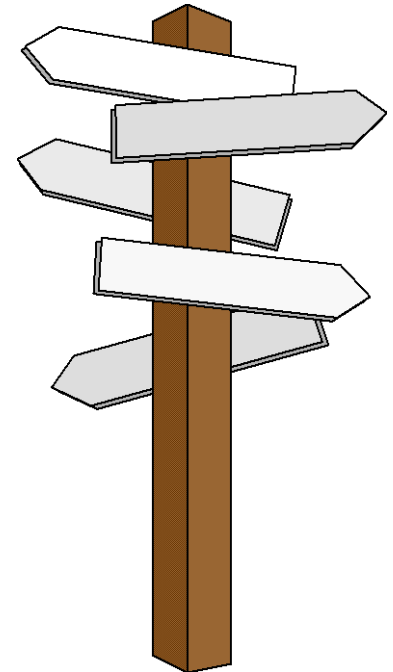
V čem je to jiné než při rozhodování za jistoty?
→ vyjádření hodnoty užitku realizace dané varianty...
POKUD ale NASTANE!

rozhodovací stromy

více kriteriální funkce užitku (utility) za rizika

teorie her

metody tvorby portfolia

Rozhodovací stromy

Při hodnocení a výběru rizikových variant je potřeba vzít v úvahu nejen aktuální rozhodování, ale i možná budoucí rozhodnutí.

Tím se původně jedno etapové (statické) rozhodovací procesy stávají procesy více etapovými (dynamickými). Vhodným nástrojem pro zobrazení a řešení těchto více etapových rozhodovacích procesů jsou *rozhodovací stromy*.

Jsou složeny z uzlů a orientovaných hran. Varianty rozhodnutí jsou znázorněny jako hrany vycházející z rozhodovacích uzlů.

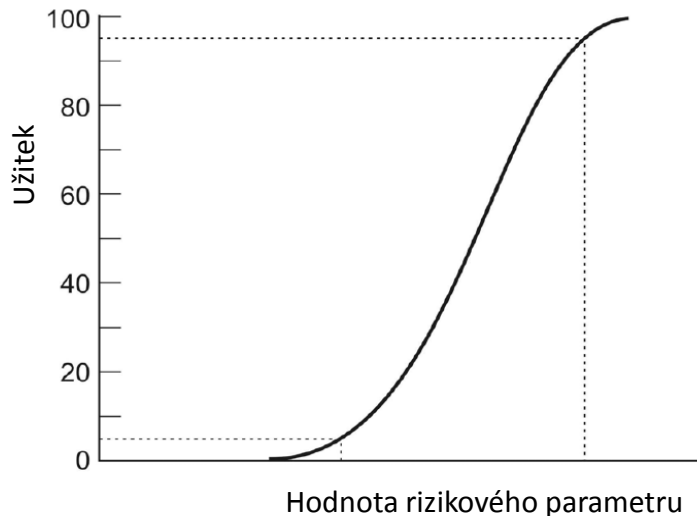
Dopady posloupnosti rizikových rozhodnutí v závislosti na vývoji rizikových faktorů (v podobě užitku či hodnot zvoleného kritéria hodnocení) jsou uváděny na koncích větví rozhodovacího procesu

Vícekriteriální funkce užitku za rizika

Funkce vyplývá ze soustavy axiomů teorie kardinálního užitku (autoři: Neumann, Morgenstern), vztahujících se k chování subjektů v situacích zatížených rizikem.

Rozhodovatel pak preferuje rizikovou variantu s vyšším **očekávaným užitkem** před variantou s nižším oček. užitkem.

Výsledek zahrnuje i subjektivní postoj rozhodovatele **k riziku!**

Chování rozhodovatele za rizika

Vztah k riziku:

averze k riziku → průběh funkce užitku konkávní

sklon k riziku → konvexní

neutrální postoj k riziku → lineární

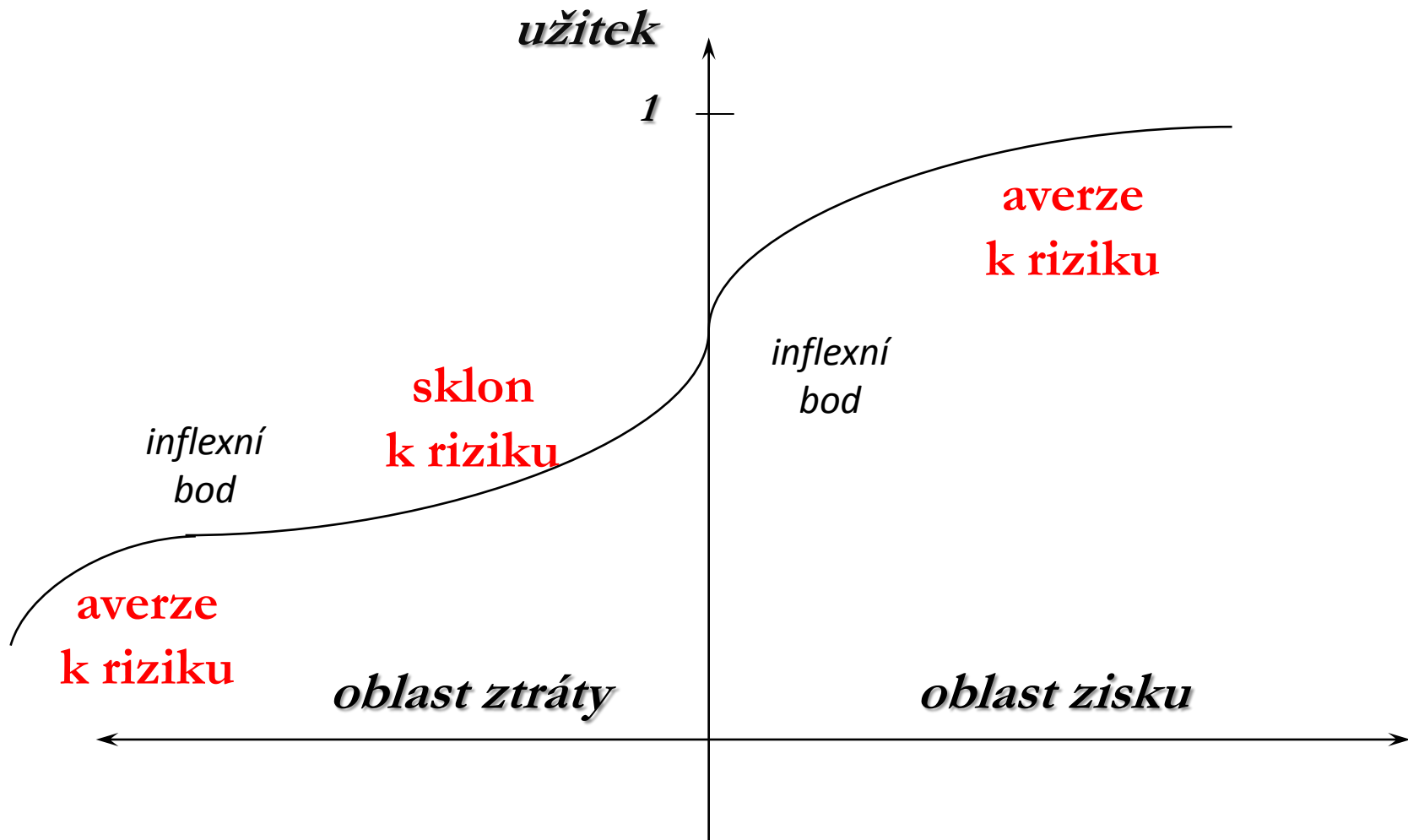
Zákonitosti funkce užitku za rizika

- ✓ funkce užitku různých rozhodovatelů se liší
- ✓ pro téhož rozhodovatele se může měnit s časem

Přesto obecně platí:

- ✓ v oblasti zisku převládá averze k riziku
- ✓ v oblasti malých ztrát převládá sklon k riziku
- ✓ v oblasti značných ztrát převládá averze k riziku

Vlastnosti funkce užitku za rizika

Očekávaná hodnota užitku - postup

Rozhodovatel preferuje rizikovou variantu A před rizikovou variantou B, pokud očekávaný užitek plynoucí z realizace varianty $E(A)$ je větší než očekávaný užitek varianty $E(B)$

Postup:

Stanovit funkci užitku kritéria hodnocení (*zůstává*)

Pro každou variantu stanovit užitek jednotlivých hodnot a pomocí těchto hodnot a odpovídajících pravděpodobností určit očekávanou hodnotu užitku každé varianty

Varianty uspořádat podle klesajících hodnot užitku; preferovaná je varianta s nejvyšším očekávaným užitekem (*zůstává*)

Kvalita rozhodování

Výsledky nutno posuzovat podle konkrétních případů...

→ jsou závislé na faktorech rizika a nejistoty, které rozhodovatel nemá zcela pod kontrolou!

Vyvození obecných závěrů na základě výsledku? NELZE!

→ pro rozhodovatele zvýšení/snížení sklonu k riziku

Dlouhodobé sledování vývoje – chování rozhodovatele posuzujeme podle zákonitostí rozhodovacích procesů – kvalitní rozhodování vede z dlouhodobého hlediska k lepším hospodářským výsledkům → HAZARD & BURZA

Vliv na kvalitu rozhodovacích procesů

Proč se někdo rozhoduje správně a někdo v hazardu/na burze zkrachuje?

✓ NÁHODA!!!

Ano také, ale...

- ✓ stanovení cíle, soulad s cíli a hodnotami organizace
- ✓ množství a kvalita dostupných informací
- ✓ „znalostní kapitál“ zkušenosti s daným typem rozhodovacího procesu
- ✓ uplatnění nástrojů a poznatků teorie rozhodování
- ✓ kvalita projektu řešení rozhodovacího problému (pochopení zadání úkolu, počet zpracovaných variant,...)
- ✓ kvalita managementu rozhodovacího procesu

Závěr

- Riziko** → budoucnost? – vím, co bude? s jakou pravděpodobností?
→ hodnotíme pomocí Rizikové analýzy (Pravděpodobnost + Důsledky pomocí nástrojů rozhod. (např. matice rizik)
→ rozhodování za rizika se liší (náchylost/averze k riziku)
→ rozhodování za krizové situace je třeba se učit (využívat nástroje a mít připraveny Krizové plány)
→ řešením snižujícím riziko je Risk Management

Risk

- management** → stanoví a vyhodnocuje riziko
→ snaží se o redukci: ✓ pravděpodobnosti
✓ důsledků
→ scénáře řešení krizové události

Co je třeba znát !

- Jaký je rozdíl v rozhodování za rizika, neurčitosti a nejistoty?
- Jaká jsou základní charakteristiky rizikových variant ?
- Jak stanovit havarijný plán pro konkrétní situaci?
- Jak se mění funkce užitku za rizika?
- Co ovlivňuje kvalitu (a výsledek) rozhodování za rizikové situace – jak souvisí ruleta a burzovní dění s rozhodováním?

